

İSMÂİL ŞEHİD

(إسماعيل الشهيد)

Şâh Muhammed İsmâil b. Abdilganî
b. Ahmed ed-Dihlevî
(ö. 1246/1831)

Hindistan'da
müslüman hâkimiyetinin kurulması
çabalarına fiilen katılan âlim.

12 Rebülevvel 1193'te (30 Mart 1779) Muzaffernagar bölgesinin Phulat belde-
sinde doğduğu kabul edilir. Şah Velîyyul-
lah ed-Dihlevî'nin oğullarından Abdülga-
nî'nin tek erkek çocuğu olup Şah İsmâil
diye de anılır. Babasının vefatında on ya-
şında olan İsmâil, amcaları Abdülkâdir
ile Refiuddin ed-Dihlevî tarafından yetiştirildi ve onlardan ders alarak on altı yaş-
larında iken öğrenimini tamamladı. Fıkıh ve mantıkla ilgili sorulara verdiği cevap-
lar çağdaşları arasında itibarının artma-
sına vesile oldu ve Delhi Cuma Camii'nde
vâzilikle görevlendirildi. Yirmi beş yıl ka-
dar buradaki irşad faaliyetini sürdüren
İsmâil Şehîd, genel olarak Hint müslü-
manları arasında yaygın olan velîleri ve
mezar taşlarını kutsal sayma, Hindular'-
ca mukaddes kabul edilen yerleri ziyaret
etme, onların festivallerine katılma, işle-
ri için Brahman ve falcılara danışma gibi
bid'atlar ve putperest âdetleriyle müca-
dele etti. Vaazları halk arasında bazı ka-
rışıklıklara sebep olunca muhalifi Fazl-ı
Hak Hayrâbâdî'nin de etkisiyle görevin-
den alındı.

1819 yılında, Tarîkat-ı Muhammediyye
adlı cihad hareketinin kurucusu Seyyid
Ahmed-i Birîlvî ile tanışan İsmâil Şehîd
onun müridi oldu. 1821'de onunla birlikte
hac yolculuğuna çıktı. Yolculukları esna-
sında halktan büyük ilgi gördüler. Bu ara-
da gerçekleştirecekleri cihad için halktan
yardım topladılar ve hac görevini ifa ede-
rek 1823 yılında Hindistan'a döndüler.

İsmâil Şehîd, hac dönüşünden sonra ci-
had faaliyetini ilân etmek üzere Delhi Cu-
ma Camii'nde vaazlarına başladı. Ancak
İngilizler'in düşmanlığını üzerine çekme-
mek için onlara açıkça tavır almaktan ka-
çındı. Nihai hedefi Hindistan'ı hristiyan
hâkimiyetinden kurtarmak olan cihad ha-
reketi önce müslümanlara zulmeden Sih-
ler'e karşı yönlendirildi. 1825 yılında Del-
hi'den ayrılan İsmâil Şehîd ile Seyyid Ah-
med yolda kendilerine katılanlarla birlik-
te Kandehar üzerinden Kâbil'e, oradan
da Peşâver'e giderek Sihler'e karşı cihad

başlattılar. 21 Aralık 1826'daki ilk savaşa
galip gelen mücahidler, daha sonraki
savaşlarda da başarı kazanarak ele geçir-
dikleri bölgelerde idare merkezi Peşâver
olmak üzere bir hükümet kurdular. Bu
arada içtimâî ve hukukî alanlarda yeni dü-
zenlemeler yapıldı. İslâmî kanunların uy-
gulanması ve öşür toplanması gibi hu-
suslar bölgedeki kabile reisleri tarafından
tepkile karşılanınca mücahidler onların
mallarını müsadere ettiler. Bunun üzerine
Seyyid Ahmed tarafından tayin edilen
vergi tahsildarları ve bazı idareciler öldü-
rüldü ve Peşâver çevresi fiilen mücahidle-
rin kontrolünden çıktı. Sih lideri Randjit
Singh, yardım yollarını keserek malî güç-
lüklerden dolayı büyük sıkıntıya düşen ve
sayıları azalan mücahid ordusuna büyük
darbeler vurdu. İsmâil Şehîd'in kuman-
dasındaki mücahidler Peşâver'den çıkarıldı.
Sih kuvvetleri 6 Mayıs 1831'de yapı-
lan Bâlâkot savaşında mücahidlere son
darbeyi vurdular. Seyyid Ahmed ile İsmâil
bu savaşta şehid oldular ve savaş alanı-
nın yakınına defnedildiler. Günümüze ka-
dar ulaşan mezarları Pakistan yönetimi
tarafından koruma altına alınmıştır.

Eserleri. 1. *Takvîyetü'l-îmân*. İman ve
ibadetlerin öneminin vurgulandığı bu Ur-
duca eser putperestlik âdetlerine karşı ya-
zılmıştır (Leknev 1299; Kanpûr 1343/1924).
1250 (1834) yılında Muhammed Sultan
tarafından eser üzerine *Tezkîrû'l-işvân*
adıyla bir tekmile yazılmıştır. 2. *Man-
şab-ı İmâmet*. İslâm'da imâmet konu-
su ele alan kitap Farsça olup (ikinci baskı,
Karaçi 1962) Urduca'ya da tercüme edil-
miştir (Lahor 1949). 3. *Risâletü'ş-şûlî'l-
fîkh*. Arapça bir risâledir (Delhi 1311/
1893). 4. *Tenvîrû'l-'ayneyn fî işbâtî
ref'i'l-yedeyn*. Namazda Hanbelîler'in
yaptığı gibi rûkûdan önce ve sonra tek-
bir alırken ellerin kaldırılmasının gerekti-
ğine dair bir eserdir (Lahor, ts.). 5. *'Aba-
kât*. Tasavvufun anlaşılması güç mesele-
lerini ele alan, daha çok kırsal bölgelerde
yerleşmiş cahil Hint müslümanlarının et-
kisi altında bulunan o günün sôflilerini is-
lah amacıyla yazılmış Arapça bir eserdir
(Karaçi 1380/1960). Menâzır Ahsen eseri
Urduca'ya çevirmiştir (Haydarâbâd, ts.).
6. *Şîrât-ı Müstakîm*. Sadece ilk bölümü
İsmâil Şehîd tarafından yazılan ve üsta-
dî Seyyid Ahmed'in öğretilerini ele alan
Farsça bir eserdir (Meerut 1285/1868;
Delhi 1322/1904; eserin muhtevası için bk.
JASB, I [1832], s. 479 vd.). İsmâil Şehîd'in
ayrıca Molla Bağdâdî'ye yazdığı uzun
bir mektubu ile (Kanpûr 1343/1924), dinî
konularda yayımlanmamış pek çok risâ-

lesi bulunmaktadır. Şiir denemelerinin
ise başarılı olmadığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Siddîk Hasan Han, *İthâfû'n-nûbelâ*, Kanpûr
1289/1872, s. 416; a.mlf., *Tikşârû'l-cüyûdî'l-
ahrâr min tîzkârî zûnûdî'l-ibrâr*, Bopal 1295/
1878; Seyyid Ahmed Han, *Âsârû's-şanâdîd*,
Leknev, ts., II, 97; Gulâm Resûl Mihr, *Seyyid
Ahmed Şehîd*, Lahor, ts.; Mirza Hayât Dihlevî,
Hayât-ı Tayyîbe, Lahor, ts.; Amar Nâth, *Zafer-
nâme-i Rancit Sing* (nşr. Sîta Râm Kohlî), Lahor
1928; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-havâtîr*,
VII, 56-61; *Shah Isma'il Shaheed* (ed. Abdullah
Butt), Lahor 1943; M. A. Aziz, *A History of Pa-
kistan*, Lahore 1979, s. 79; M. Mujeib, *The In-
dian Muslims*, New Delhi 1985, s. 445-446; Mu-
hammed İkrâm, *Rûd-i Keuşer*, Lahor 1992; A.
S. Bazmee Ansari, "İsmâ'il Şahîd", *EP* (İng.),
IV, 196-197.

A. S. BAZMEE ANSARI

İSMÂİL b. ŞERİF

(bk. MEVLÂ Y İSMÂİL).

İSMÂİL b. ULEYYYE

(bk. İBN ULEYYYE).

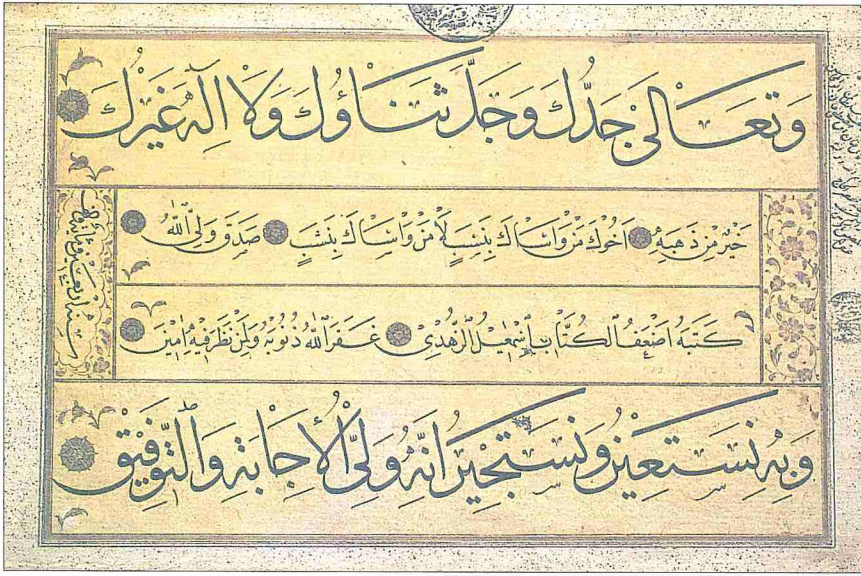
İSMÂİL ZÜHDÜ, Eski

(ö. 1144/1731)

Osmanlı hattatı.

İstanbul'da doğdu. Aynı adı taşıyan da-
ha sonraki meslektaşından ayırt edilmek
için "Birinci", "Eski" lakaplarıyla yahut
Zühdü İsmâil Ağa olarak anılmıştır. Ba-
bası Hasan Efendi'dir. Eminönü Zindan-
kapısı'nda ayakkabıcılıkla uğraşırken hat
sanatına ilgi duydu. Yedikuleli Hâşimîzâ-
de Seyyid Abdullah Efendi'den sülûs ve
nesih yazılarını meşke başladı. Ancak Ye-
dikule'nin iş yerine uzaklığı sebebiyle Sul-
tanhamam Marpuççular semtindeki Ala-
camescid (Çelebioğlu Mescidi) imamı Anba-
rîzâde İkinci Derviş Ali'nin hat derslerine
devam etti. İcâzet almaya hak kazandığı
sırada Derviş Ali vefat edince Eğrikapılı
Mehmed Râsim'in de bulunduğu toplan-
tıda Suyolcuizâde Mehmed Necib Efendi
kendisine icâzet verdi.

Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman'ın
eserlerine bakarak taklit melekelerini ge-
liştiren İsmâil Zühdü devrin önde gelen
hattatları arasında yer aldı. Hayatı çeşitli
hastalıklarla geçtiğinden yazılarını umu-
miyetle yatar durumunda iken yazdı. Vefa-
tında Karacaahmet Miskinler Tekkesi ya-
kınında hocası Derviş Ali'nin kabrinin ya-
nına gömüldü. Mezar taşı kitâbesini ög-

İsmâil Zühdü (Eski) Efendi'nin sülüs nesih murakkasının ketebe kıtası (TİEM, nr. 2433)

rencilerinden Kâtibzâde Mustafa Efendi yazdı. Ancak kabrinin yeri bugün belli değildir. Şeyhülislâm Küçükçelebizâde İsmâil Âsım Efendi vefatına, "Ola hattât İsmâil Zühdü'ye cinân menzîl" mısraıyla tarih düşürmüştür.

İsmâil Zühdü kısa hayatı içinde kitap, murakka' ve kıta neviden eserler vermiştir. İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 2433) muhafaza edilen 1140 (1728) tarihli ve on altı kıtalı sülüs, nesih meşk murakkâ, onun hat sanatında eriştiği seviyeyi gösteren güzel bir örnektir. Bunun yanında, III. Ahmed devrinde İstanbul surlarının tamiri esnasında Ahırkapı'nın üstündeki 1140 tarihli celî sülüs tamir kitâbesinin İsmâil Zühdü tarafından yazıldığı imzasından anlaşılmaktadır: "Asr-ı Sultân Ahmed-i vâlâ-cenâb / Hisn-ı İstanbul'u âbâd eyledi". İsmâil Zühdü'nün Kâtibzâde'den başka talebeleri arasında Çömez Ömer, İbrâhim Rodosî ve aynı zamanda ebru üstadı olan Ayasofya hatibi Mehmed efendiler ünlü hattatlar dandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyulcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 58; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 119-120; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 99-100; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 160; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 135-136; M. Uğur Derman, "İsmâil Zühdü", *TA*, XX, 313.

M. UĞUR DERMAN

İSMÂİL ZÜHDÜ, Yeni (ö. 1221/1806)

Osmanlı hattatı.

Ünye'de doğdu. Kendisinden önce yazayan ve aynı adı taşıyan diğer meslektaşından ayırt edilmek için "Yeni", "İkinci" lakaplarıyla veya Zühdü-i Sâni olarak anılmıştır. 1750'li yılların başında henüz gençken babası Mehmed Kaptan onu tahsil gayesiyle İstanbul'a götürdü. Hıfzını tamamladıktan sonra Eğrikapılı Râsim Efendi'nin önde gelen talebelerinden Morali Ahmed Hıfzî'den sülüs, nesih ve rikâ' yazılarını meşketti. Hat öğrenimini tamamlayınca Zühdü mahlasıyla icâzet aldığı bilindiği halde icâzetnâmesi zamanımıza gelmediğinden tarihi belirlenememektedir. Ancak mevcut en eski eserinin ince nesihle yazılmış 1175 (1761) tarihli bir mushaf olduğuna bakılırsa bu tarihten önce icâzete hak kazandığı anlaşılar. 1204 (1790) yılında bir talebesine verdiği icâzetnâmede Eğrikapılı Râsim Efendi'nin öğrencilerinden Hacı Mehmed Emin Efendi'yi hocası olarak belirttiğine göre muhtemelen Ahmed Hıfzî Efendi'nin ölümünden sonra bu zattan da faydalanmıştır. Müstakimzâde *Tuhfe-i Hattâtîn*'de, Eğrikapılı Râsim Efendi'nin yetiştirdiklerinden Mehmed Emin adlı dört ayrı hattat tesbit ettiği için bunlar arasında İsmâil Zühdü'ye hocalık edenin hangisi

olduğu anlaşılamamaktadır. Ayrıca tarih olarak *Tuhfe-i Hattâtîn*'in sınırı olan 1200 (1786) yıllarında tanınmış hattatlardan sayıldığı halde burada İsmâil Zühdü'nün yer alması müellifin unutmamasından kaynaklanmış olmalıdır. İbnülemin Mahmud Kemal'in *Son Hattatlar*'daki Mihalicî Mehmed Şâkir'den 1180'de (1766) icâzet aldığı rivayeti ise bir kaynak gösterilmediğinden mesnetsiz kaldığı gibi icâzet tarihinde de bir uyumsuzluk vardır. Çünkü İsmâil Zühdü bu yıllarda artık başarılı bir hat muallimi mertebesine erişmiştir. Nitekim üç yıl sonra kardeşi Mustafa Râkım Efendi'ye sülüs-nesih yazılarında icâzet verecektir.

İsmâil Zühdü, Sultan III. Mustafa'nın saltanat yıllarında (1757-1774) Enderûn-ı Hümâyûn'un hat muallimliğine getirildi, vefatına kadar sürdürdüğü bu vazifesi dolayısıyla imzalarında "kâtib-i sarây-ı sultânî" veya "hâce-i Enderûn-ı Hümâyûn" unvanlarını kullanmaya başladı. 1 Şevval 1221'de (12 Aralık 1806) vefat eden İsmâil Zühdü Edirnekapı Kabristanı'na defnedildi. Baş taşı celî sülüs, ayak taşı celî ta'lik hattıyla kardeşi Mustafa Râkım tarafından yazıldığı gibi manzum kitâbenin metni de ona aittir.

Necmeddin Okyay ve Macit Ayrıl'a göre İsmâil Zühdü, elinden tashihsiz harf çıkarmakta geçmişteki hattatlar içinde

İsmâil Zühdü'nün (Yeni) leylek şeklindeki besmelesi (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 314/40)

